

IMAGE OF THE PROPHET MUHAMMAD IN THE WEST

-A STUDY OF MUIR, MARGOLIOUTH AND WATT-

“BATI’DA PEYGAMBER MUHAMMED (S.A.S.) İMAJI”*

(Jabal Muhammad Buaben, The Islamic Foundation, Leicester, UK. (İngiltere),
1996.)

İlhami AYRANCI**

Batıda İslam araştırmalarının tarihi yüzyıllar öncesine dayanır. Bu çalışmalar özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çağdaş bir norma, bir sistematığe bağlanmış, bir program dâhilinde yürütölmeye başlanmıştıır. Bugün onlarca Avrupa ve Amerikan üniversitesinde İslam araştırmaları merkezleri (bölümleri) bulunmakta, bu bölümlerde çok sayıda Hıristiyan ve Müslüman bilim adamı görev yapmaktadır.

İşte bu merkezlerin önemlilerinden birisi de İngiltere’de Birmingham Üniversitesi bünyesinde yer alan 1997-99 yılları arasında önce hazırlık mahiyetinde dil kursları, sonra da yüksek lisans çalışması sebebiyle bizim de iki yıl süre ile görev yaptığımız Selly Oak Colleges –CSIC- (İslam Araştırmaları ve Hıristiyan&Müslüman İlişkileri bölümüdür.)’dir.

Bu makalede, adı geçen merkezde öğretim üyesi olarak görev yapan Ganalı Müslüman araştırmacı Jabal Muhammad Buaben tarafından kaleme alınan; “Image of the Prophet Muhammad in the West” (Batıda Peygamber Muhammed (s.a.s.) İmajı) adlı eserini tanıtmak istiyoruz.

* Bu yazı, Diyanet Aylık Avrupa Dergi’nin Ocak 2003/46. sayısında aynı adla yayınlanan makalenin ekleme ve çıkarmalarla tekrar gözden geçirilmiş halidir

** Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı/Uzman, ilhamiayranci@gmail.com

Şunuş ve Önsöz'den sonra altı bölüm ile kitap adları ve makalelerin ayrı ayrı verildiği bir bibliyografyadan oluşan eser, İngiltere'de yapılmış 394 sayfalık bir Doktora çalışmasıdır. Dipnotlar her bölümün sonunda verilmektedir.

Eser, yayınevi genel müdürü tarafından kaleme alınan, İslam ile ilgili Batı'da gerçekleştirilen çalışmalar hususunda değerlendirmelerin yapıldığı bir "Sunuş" yazısıyla (s. XIII-XVI) başlamaktadır. Yazıda, Batıda özellikle son yıllarda yapılan çalışmaların, bir iki istisna ve kimi eserlerde göze çarpan tek-tük yanlış ve geleneksel Batılı yaklaşıma rağmen, önceki dönemlerle kıyaslanamayacak bir duruluğa ve bilimselliğe bürünmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmektedir.

Eserin I. bölümünde Ortaçağ Avrupa'sının Hz. Peygambere bakışı ele alınmaktadır. Yazar bu bölümü, hem Ortaçağa, hem de Oryantalistlerin bugünkü görüşlerinin Ortaçağın devamı ve bir bakıma yansıması olduğuna ışık tutmak için yazdığını ifade etmektedir. (s. XVIII)

II. bölümde ünlü araştırmacı William Muir, özellikle de onun "*The Life of Mohammed From Original Sources*" (Orijinal Kaynaklardan Hz. Muhammed'in Hayatı) adlı eseri ele alınarak incelenmektedir.

III. Bölüm, David Samuel Margoliouth ve onun en önemli eseri olan "*Mohammed and the Rise of Islam*" (Hz. Muhammed ve İslam'ın Doğuşu)'na ayrılmış bulunuyor.

IV. Bölümde XX. yüzyılda Hz. Muhammed ile ilgili anlayış olarak gelinen noktanın tespiti ve konunun geniş bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

V. Bölüm ünlü İngiliz ilahiyatçısı William Montgomery Watt'ın eserlerine ayrılmıştır. Watt, sözkonusu Doktora çalışmasının yapıldığı yıllarda eserleri incelenen yazarlardan tek hayatta olanıdır. Yazar, eserinin hazırlanması aşamasında Watt ile bizzat görüşerek değişik konuları bizzat mütalaa edebilme imkânına sahip olmuş, onun bu konularla ilgili en son görüşlerini alabilme fırsatını da yakalamıştır.

Eserde, her bölümünün sonunda ele alınan konuların genel bir değerlendirmesinin yapılmasına rağmen, VI. Bölüm müstakil bir sonuç bölümü olarak ayrılmış ve bu bölümde "Batıda Hz. Muhammed İmajı" ile ilgili olarak incelenen yazarların görüşlerinden yola çıkılarak konunun enine boyuna değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme bundan sonraki dönem için de ışık tutacak mahiyet ve önemdedir.

Bu kısa takdimin ardından şimdi de eserin bölümleri hakkında daha detaylı bilgiler sunmak istiyorum:

I.Bölüm: Ortaçağ Avrupası'nda Hz. Muhammed (S.A.S.) Anlayışı

Yazar, Ortaçağ Avrupası yazarlarının Hz. Muhammed ile ilgili görüşleri hakkında bilgiler verirken konunun irdelenmesine, Waltz'ın; *"Bu yazarlar niçin kimi rivayetleri değerli görüp, diğerlerini görmezden gelirler?"* (s. 4) sorusunu sorarak başlamaktadır.

Yazara göre Oryantalistler, İslam'ı ve onun tarihini ele alırken kullandıkları rivayetlerin hemen tamamında işlerine gelen, kendi tezlerini kuvvetlendirecek rivayetleri ele almakta, diğer görüşlere ise yer vermemektedir. Eserde Ortaçağ yazarlarının bu konuda olabildiğince seçici olduklarına dikkat çekilmektedir.

Yazar, Hz. Muhammed hakkındaki Ortaçağ düşüncesini;

- a-Konu ile ilgili bilgisizlik ya da cehalet,
 - b-İslam ile ilgili kimi ışıltıların bulunduğu umut dönemi,
 - c-fikirlerin berraklaştığı bilgi dönemi
- olmak üzere üç aşamaya ayırmaktadır.

II. Bölüm: Sir William Muir

William Muir ele alınırken özellikle onun, *"The Life of Mohammed From Original Sources"* (Orijinal Kaynaklardan Hz. Muhammed'in Hayatı) adlı eseri ele alınarak değerlendirmesi yapılmaktadır.

Yazara göre Muir'in bu eseri ilklerden olması sebebiyle "Batıda İslam imajı"nın oluşmasında çok önemli yere sahiptir. Yazar, ele aldığı oryantalistlerden birisi olarak Muir'i seçme gerekçesini; *"XIX. yüzyılı ele alırken özellikle Muir'i başlangıç noktası seçtik. Çünkü o, bu yüzyılda bulunan en geniş çalışmalara sahipti. İkinci olarak da, onun bu eseri orijinal Arapça kaynaklar üzerine bina edilmiş ilk İngilizce eserdir"* (s. 21) şeklinde açıklamaktadır.

Eserde Muir'in 37 bölümden meydana gelen adı geçen eserinin tamamı tek tek ele alınarak değerlendirilmektedir.

Yazara göre Muir eserinde, Hz. Muhammed'le ilgili olarak onun dürüstlüğü, putlara karşı verdiği mücadele, ılımlılığı gibi kimi adil ve haklı değerlendirmeler yaparken, bunların yanında; onu zalim birisi olarak göstermekte ve sonuca varabilmek için çeşitli hile ve düzenbazlıklar yapabilecek bir yapıda olduğuna imada bulunmaktadır. Buaben ayrıca, Muir'in Hz. Peygamberin cinselliği konusunda hakarete varan açıklamalarının da altını çizmektedir.

Yazara göre Batıda Hz. Muhammed'le ilgili var olan genel önyargı Muir için de söz konusudur. Çünkü Muir'e göre de "*Hz. Muhammed'in peygamberliği ve kendisine geldiğini iddia ettiği vahiyler uydurmaktır.*" (s. 41-42.) Hz. Muhammed'in Peygamber olup-olmaması konusu Muir'in eserinin de en önemli konularındandır.

III. Bölüm: David Samuel Margoliouth

Eserde XIX. yüzyılın ortalarında Muir'in çalışmalarının dışında Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili Batıda çok az sayıda İngilizce materyal bulunduğu ve bunların da Muir'in genel tekrarı olduğuna işaret etmektedir.

Yazara göre yapılan bu genellemenin dışında tutulabilecek tek isim David Samuel Margoliouth'dur. (s. 49)

Bu bölümde, Margoliouth'un (1858-1940) kişiliği ve akademik çalışmaları hakkında bilgiler verilirken Margoliouth'un; ağırlıklı olarak Hz. Peygamberin biyografisi hakkındaki 13 bölümden meydana gelen eseri "*Mohammed and the Rise of Islam*" (Hz. Muhammed ve İslam'ın Doğuşu) üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Hz. Muhammed'in İslam öncesi hayatının kritiği ile başlayan eserde, Hz. Peygamberin İslam dininin kurucusu gibi gösterilmesi başta olmak üzere, İslam dini ve Hz. Peygamber ile ilgili genel Batılı yaklaşımı görmek mümkündür.

Margoliouth eserinde, konularla ilgili temel kaynakların hemen tamamını ele alır ve kendi mantığı içerisinde kullanır. Onun üzerinde durduğu konulardan birisi de Hz. Muhammed'in "sara" hastası olduğu iddiasıdır. Bu husus Hz. Muhammed hakkında ortaya atılan ortaçağ iddialarının da bir tekrarıdır.

Yazar Buaben'in belirttiğine göre Margoliouth'un ciddi iddialarından birisi de (yine genel Batılı yaklaşımın bir örneği olarak) Kur'an'ın Hz. Muhammed'in kendi uydurması (creation) olduğudur. (s. 62) Bu iddiaya göre Hz. Peygamber Kur'an'ı hem uydurmuş, hem de İslamî kural olan birçok şeyi Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan almıştır. (s. 73) Bu iddiaları öne süren Margoliouth, dozajı hayli

artırarak meseleyi inanılmaz boyutlara vardırmakta ve Hz. Muhammed'in Peygamberliğini kritik etmektedir.

Margoliouth'un bu eserinde, Batılı anlayışın sergilendiği bir başka ortak nokta da "*Şeytan Ayetleri*" konusuna yer verilmesi ve Hz. Muhammed'in aile hayatının ve mahremiyetinin tartışmalı olarak ele alınması hususudur. (s. 81-83)

Bir Batılı klasiği olan "*Hz. Peygamberin Mekke Dönemi ile Medine Dönemi Kıyaslaması*" da Margoliouth'un eserinde yer verdiği önemli konularından birisidir. Bu bölümde, sözkonusu iki dönem (Mekke ve Medine Dönemi) arasında Margoliouth'a tezat gibi görünen konular ele alınarak irdelenmektedir. (s. 90-91.)

IV. Bölüm: XX. Yüzyıl

Eserin IV. Bölümü XX. yüzyıl araştırmalarına ayrılmıştır. Bu bölümde XX. yüzyılda Batı'da yapılan çalışmalar ana başlıklar ve kısa açıklamalarla ele alınarak değerlendirilmektedir.

V. Bölüm: William Montgomery Watt

Bu bölüm müstakil olarak ünlü Oryantalist William Montgomery Watt'ın şahsiyeti ve eserlerine ayrılmıştır. Buabun bu bölümde Watt'ın "*Muhammad at Mecca*" (Hz. Muhammed Mekke'de) ve "*Muhammad at Medina*" (Hz. Muhammed Medine'de) adlı eserlerini bütün detayları ile ele alınarak incelemektedir.

VI. Bölüm: Sonuç:

Eserin altıncı bölümü değerlendirme ve sonuca ayrılmıştır. Yazar bu bölümde Edward Said'le başlayan "*Oryantalizm*" tartışmalarına atıfta bulunarak, önceki devirler ile son zamanları (özellikle günümüz Batı dünyası) arasında karşılaştırmalar yapmaktadır. Bu değerlendirme ve kıyaslamaları sebebiyle de bu bölüm eserin can alıcı kısmını oluşturmaktadır.

Bu bölümde ele alınan yazarlardan birisi de bir başka yazımızda ele alarak tanıtmak istediğimiz "*İslam and West*" (İslam ve Batı) adlı tartışmalı eseri ile tanınan Norman Daniel'dir.

Konu ile ilgili yapılan değerlendirmede; Batılı İslam araştırmacılarından (Orientalist) söz edilirken; Hz. Peygamber ve İslam ile ilgili Batı'da genel geçer

kabul edilerek devamlı tekrar edilen konuların, İslam dünyasında hiçbir şekilde kabul görmediğine özellikle vurgu yapıldığı dikkatten kaçmamaktadır.

Sonuç bölümünde özellikle vurgu yapılan bir başka nokta da; Batı'da İslam ve Hz. Muhammed (s.a.s.) konularında çalışma yapan XX. yüzyıl düşünürlerinin bakış açısının, Müslüman bakış açısının tıpkısı olmasa da (ki bunu kimse beklememeli) Ortaçağ Hıristiyan düşünürlerine göre epey mesafe katettiği ve müspet anlamda farklılık arzettiğidir. Konuyu biraz daha açarak somutlaştıran Buaben, genel olarak Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından ortaya konulan bir kitap olduğu şeklindeki genel Batılı anlayışını reddeden Watt'tan örnekler vererek, buna rağmen Watt'ın da vahiyle ilgili kuşkuları tartıştığına işaret etmektedir. (s. 322)

Konu ile ilgili olarak Rodinson'dan da alıntı yapan yazar, *"insanların kendilerinin paylaşmadıkları inançlar konusunda tam olarak tarafsız kalmasının hayli zor olduğu"* hususuna dikkat çektikten sonra, her şeye rağmen, bilimsel çalışmalarda tarafsız kalmayı başarabilmek için elden gelenin yapılması gerektiğinin altını çizmektedir. Oryantalistlerinin de bilimsel tarafsızlığın kendilerinin karakteristik özelliği olduğunu söylediklerine işaret eden Buaben, (s. 329) çağdaş araştırmacıların objektif olmak zorunda olduklarını, yapılan araştırmalarda bilimsel metottan ayrılmamanın ve tarafsız olmanın bütün araştırmacılar için bir tür cihat olduğunu ifade etmektedir. (s. 330)

Birmingham Üniversitesi Öğretim Üyesi Ganalı Müslüman araştırmacı Jabal Muhammad Buaben tarafından kaleme alınan "Image of the Prophet Muhammad in the West" (Batı'da Peygamber Muhammed (s.a.s.) İmajı) adlı doktora çalışması alanında kaleme alınan eserler arasında çok önemli bir yere sahiptir. Aradan geçen bunca yıla rağmen dilimize çevrilmemiş olmasını da ciddi bir eksiklik olarak görüyoruz. Çünkü bu kıymetli eserin vakit geçirilmeden dilimize çevrilmesi, sahasındaki boşluğun doldurulması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmacıların bu durumu göz önüne alarak kolları sıvayacaklarına inanıyor, bunu gönülden temenni ediyorum.